

Slovenski Pravniki.

Leto XV.

V Ljubljani, 15. majnika 1899.

Štev. 5.

O kartelih.

Karteli in obroči (ring-i) se snujejo v novejši dobi na vseh poljih pridobivanja ter mogočno vplivajo na gospodarsko življenje celih slojev človeške družbe. Namen jim je, da bi v korist združencev oslabili ali odstranili vpliv svobodnega tekovanja in si pridobili ugodnih pogojev za proizvodjanje ali spečavanje, ali pa da bi vplivali na cene vsakovrstnih proizvodov. V naslednjih vrsticah ne bomo razlikovali med karteli in obroči ter naj samo toliko omenimo, da so karteli obrnjeni na proizvodjanje blaga, obroči pa na spečavanje.

V obče so karteli na slabem glasu in smatra se jih sploh za škodljive. Vender ni, da bi se temu brez izjeme pritrdilo. Na primer kartel, kateri je obrnen proti presežni produkciji, je koristen. Nasledki presežne produkcije so, da proizvodi izgube pravo vrednost in se oddajajo v izgubo; po njej zastane spečavanje in vse to tišči na delavske mezde ali pruzroča celo odpust delavcev. Tak kartel je sicer kakor vsak kartel obrnen na korist podjetnikov, v kartelu združenih, vendar pa mu ni moči očitati, da teži za čezmernimi dobički; a dober je osobito v tem oziru, da čuva koristi drugih, v zadevni produkciji poslujočih interesentov. Ravno tako ni vsak obroč kvaren. Eksportêrji — recimo — se združijo v namenu, da bodo čuvali dobro ime domače trgovine v tujezemstvu, in se zavežejo, da ne bodo spečavali slabega blaga; ali proti škodljivemu obroču špekulantov, ki delujejo na znižanje kurza državnih papirjev, osnuje se nasprotni obroč, ki hoče kurze držati. Karteli in obroči so pa kvarni in zavržni, kadar so obrnjeni na to, da na pr. pokupijo blago kake vrste, si tako zagotové zalaganje in potem zahtevajo monopolistične cene; tako sta bila pri nas in na Ogerskem obroča za turšico in oves ali pa obroč za baker. Istotako je silno škodljiv kartel za železo, o katerem se je v poslednjem času mnogo razpravljalo.

Karteli in obroči so postali tako splošni in so se tako raztegnili na vse vrste pridobivanja, proizvodjanja, trgovine in obrta, da države ne morejo več rok križem držati, temuče morajo misliti na zakonito uredbo in represijo. Poskusilo se je tu in tam na različni način v okom priti izgredom kartelov. Pri nas imamo zakon o koalicijskem pravu od dne 7. aprila 1870 št. 43 drž. zak., kateri poskuša zaprečiti najhujše izrastke tako, da se je odrekla pravna moč dogovorom delodajalcev, merečim na znižanje mezde in dosego neugodnejših pogojev dela s tem, da se ustavi obrat, odpuste delavci i. t. d., — in prav tako dogovorom delavcev, merečim na zvišanje mezde in sploh dosego ugodnejših razmer s tem, da se delo ustavi. Pod kazen se je postavilo, če se poskuša jedno ali drugo doseči z vstrahovanjem ali drugo silo! Prav tako se je poskusilo zaprečiti dogovore obrtnikov, mereče na zvišanje — ne tudi znižanje — cen blaga v škodo občinstva. Francija je v svojem kazenskem zakonu in Amerika je s prav drakoničnimi kazenskimi določili (Antitrust) delovala proti izrastkom kartelov. Ti poskusi se pa niso obnesli. Ovira je ta, da je težko postaviti prave meje kazenskemu dejanju. Če je zakon strog in preobsežen, zavira vse gospodarsko gibanje; če pa skrbi samo za najbolj kričeče slučaje, tedaj ne zadošča za razne in vedno se menjajoče prikazni na tem polji.

Doslej še ni nobena država »ex professo« zakonito vredila tega predmeta. To se poskuša pri nas v Avstriji z načrtom zakona o kartelih, ki ga je vlada zadnje čase že večkrat, naposled pod št. 154 prilog stenogr. zapisnikom XV. sesije predložila poslanski zbornici. To tvarino zakonito vrediti je toraj tem težavneje, ker to polje še ni nikdar obdelano. Da se naj ta poskus posreči, treba je previdno razmotriti, katero načelno stališče naj zavzame država nasproti kartelom. Tu nastane pred vsem vprašanje, v kateri obliki posezi država vmes, ali s sredstvi gospodarskega značaja ali s sredstvi pravnega značaja, — in v le-tem slučaji, ali naj se država postavi na stališče kazenskega, ali civilnega ali upravnega prava.

Na gospodarskem polju bi se lahko vplivalo proti kartelom z znižanjem ali odpravo zaščitne carine. To sredstvo so

priporočali tudi proti kartelu za železo. Toda po obstoječi carinski in trgovinski pogodbi bi se dalo to ukreniti samo sporazumno z Ogersko. To sredstvo bodi sicer še tako vablljivo, pa ima v drugem oziru kvarne nasledke. Obstanek in procvit celih industrij bi prišel v nevarnost in onemogočila bi se stalnost v proizvajanju. Vrhu tega bi pa taka odredba bila krivična kazen za vse one podjetnike, kateri niso pristopili kartelni zvezi. — Nadaljna sredstva te vrste bi bila, ako bi država sama začela uvažati blago, katero stoji pod kartelom, ali bi sama ustanovila konkurenčna podjetja ali bi poddržavila vso dotično produkcijo. Ta zadnja sredstva pa bi bila najskrajnejša, združena z neprimernimi žrtvami.

Preostaja torej le, da se po pravnem potu deluje proti kartelom. Toda kazensko-pravna represija sama ne zadošča, kakor smo že zgoraj na kratko omenili. Kazenski zakon iz leta 1803 je v §-ih 227—229 II. del (§-i 479—481 iz l. 1852) zveze same na sebi že spoznal za kaznive ter je vdeležencem zapretil kazen zopora do 3 mesecev. To pa ni pomagalo in zakon o koalicijskem pravu, ki je stopil na mesto navedenih določil kazenskega zakona, ni več kaznoval zvez in dogovorov samih, ampak samo silo, katera se je rabila, da se je zveza ustanovila ali razširila; dogovoru in zvezam, ž njim prevzetim pa je samo odrekel pravno moč. Tako pa je zakonodavec, uvidevši, da kazenska določila nimajo uspeha, stopil na tla privatnega prava. Koder se je hotelo delovati proti kartelom s privatno-pravnimi določili, bodisi, da se je zavezam, prevzetim s kartelom, odrekla iztožnost, bodisi da so se te zaveze za same na sebi nične spoznavale ali da so se celo kupci odvezali svojih zavez proti kartelom, povsod se je izkusilo, da se tudi po tem potu namena ne doseže. Vzrok je pač ta, da škoda moralna in gmotna, katera preti članu zveze, če prelomi zvezne dogovore in prevzete dolžnosti, je mnogo večja, nego ona, v družbi s sozvezniki, kedar se proti kartelu vporabljajo privatno-pravna sredstva.

Brezuspešnost kazensko- in privatno-pravnih določil je konečno vzbudila in vkoreninila prepričanje, da je moči škodljivim kartelom do živega priti samo, če se kartelstvo upravn-

nopravno uredi. Tu je zopet možnih več oblik. Najbližja je misel, naj bi država zahtevala od kartela, da si pridobi koncesijo. Po tem potu bi prišla država v položaj, da presodi snujoči se kartel v vsakem oziru in da mu odreče koncesijo, če ga smatra v katerem si bodi oziru škodljivim. Vender vzbuja vporaba koncesijskega zistema na karteles sploh pomisleke. Koncesijonovani kartel skliceval bi se lahko na državno avtoriteto in bi tako vplival za svoje namene; to bi pa bilo tem manj želeto, ker kartel reprezentuje kapitalsko moč, a to obdajati z državno avtoriteto bilo bi dandanes, v času občnega boja proti kapitalizmu, neumestno in nevarno.

Druga upravnopravna oblika bi bila, zahtevati, da se kartel oblastvu zgolj prijavi, kakor je po zakonu o društvih za društva v obče določeno. Gotovo zadene v tem slučaju državo manjša odgovornost, kakor pri koncesiji, a ne da se tajiti, da je tudi ta oblika nekako neposredno odobrenje. Vpliv uprave pa bi bil nezadosten. Uprava bi imela, kakor pri društvih, samó pravico pošiljati komisarja, in končno tudi kartel razdružiti. Glede na to pa, da vpliv in delovanje kartelov največkrat jako daleč sega, da se ne dotika samo interesov občinstva, temveč često tudi državnih interesov, mora uprava gledati na to, da si zavaruje večjo kontrolo in natančnejši vpogled v sestavo in delovanje kartelov.

Le-ti nagibi so dovedli vlado, da v svojem načrtu ni vsprejela ni jednega ni družega teh zistemov, marveč si ustvarila kombinovan zistem. Načrt zahteva prijavo, varuje upravi nadzorstvo in pravico prepovedi ter ima določila o civilno-pravni neveljavnosti in o kazensko-pravni odgovornosti. Po tej poti pride uprava do tega, da bo videla bistvo in včinke kartelov ter ob izgredih čuvala interese prebivalstva in državnega zaklada.

To čuvanje interesov državnega zaklada je poglavitni nagib za zakonito uredbo kartelstva. Zato pa načrt postavlja samo one karteles pod predloženi zakon in državno nadzorstvo, kateri se nanašajo na stvari vsakdanjega povžitka (n. pr. sladkor, žganje, pivo, petrolej, sol), podvržene posrednemu davku od produkcije. Obstoječi kartel na železo bi toraj ne spadal pod

zakon. Državni zaklad je živo vdeležen pri tem, kak vpliv bo kartelni dogovor imel na produkcijo, ker od množine produkcije je zavisen davčni vspeh. Uprava bi torej ne mogla dopuščati, da kartel svojevoljno določa ceno kartelnemu predmetu. Od zvišanja cene se je bati, da se konsum zniža in da to skrči produkcijo, tako pa dohodek države od produkcije. Prav tako za državni zaklad ni brez pomena, če bi hotel kartel svojevoljno določiti množino produkcije ter razmere nakupa in spečavanja.

Da je kartel, ki spada pod zakon, veljaven, treba mu notarsko poverjenega statuta, iz katerega bode razvideti: kakšen namen in sredstva ima kartel, s kako vrsto pridobivanja se peča, kdo je vdeležen pri kartelu, pravice in dolžnosti članov, konvencionalne kazni, sedež in vodstvo kartela ter dobo, za katero je dogovorjen. Kartelni statut je v osmih dnevih finančnemu ministerstvu naznaniti, a kartel ne sme pričeti poslovati pred 14 dnevi po naznanilu. Sklepe, s katerimi se določajo cene, količine produkcije, razmere nakupa in spečavanja, je takoj in najdalje v 24 urah naznaniti. Statut, njegove spremembe in vsi sklepi se vpisujejo v kartelni register, ki je javen in od katerega si sme vsakdo vzeti posnetek. Finančnemu ministerstvu pristojna nadzorstvo nad karteli, ono ima pravico pregledati knjige in skladišča, zahtevati pojasnila o trgovskih zvezah. Kartel sam in vsak sklep lahko finančno ministerstvo prepove, če bi se po njem, ne da bi bilo to v razmerah opravičeno, cene blaga na kvar davščinam in odjemalcem zviševale ali na kvar proizvajalcem zniževale. Finančno ministerstvo pa sme tudi sicer kartel prepovedati, če se ne izpolnjujejo dolžnosti, kartelom v zakonu naložene. Ustanovi se komisija, obstoječa iz 12 členov, katera podpira finančno ministerstvo s svojim svetom, in njeno mnenje je zaslišati, predno se izreče prepoved kartela ali kekega kartelnega sklepa.

V zagotovilo, da se bodo karteli ravnali po zakonu, določene so redovne kazni v denarju, za katere jamči kavcija, določena od finančnega ministerstva v znesku do 200.000 gld. Zakrivi se pa pregreška, o katerem sodi redno sodišče, in kaznuje na prostosti in v denarju: kdor vedoma ali iz velike nemarnosti v prijavah in zapovedanih pojasnilih pregreši ne-

resnične ali za presojo delovanja kartela bistveno nepopolne navedbe; kdor se proti prepovedi ali pred zakonito dobo vdeležuje pri kartelu; kdor državno prepovedani sklep kartela zvrši; kdor se vdeležuje kartela, ki se ni prijavil ali ki nima statuta; kdor se ga vdeležuje z drugačnimi dogovori, nego so oni v statutu in končno, kdor prelomi prepoved, ravnati proti določilom zakona o koalicijskem pravu §-a 2. — Zadnja določba se nam vidi jako pomenljiva. Načrt čuva toraj kazensko-pravno sankcijo, da se ne spremenita pravni značaj in podlaga delavskih štrajkov. § 2. koalicijskega zakona dopušča — nasprotno kakor kazenski zakon iz l. 1803 (ozir. 1852) — delavske štrajke in določa samo, da nimajo njih dogovori pravne veljave in nasledkov. Kartelni zakon brani ta pravni položaj in preti celo s kaznijo onemu, ki bi ga hotel prelomiti.

Dr. A. F.

Mala vprašanja.

I.

§ 39. zvrš. reda pa izbris prisilno osnovane, vknjižene zastavne pravice.

(Odgovor. Glej „Slov. Pravnik“ str. 104 in nasl.)

Pod skromnim zaglavjem »mala vprašanja« pričel je g. dr. Mohorič razmotrivati dvomna vprašanja iz novih zakonov in reči treba, da je takoj za prvo vprašanje izbral si stvarino, ki prav za prav ni malo, ampak jako pomembno vprašanje. Temeljito vporabivši zvršilni zakon dokazuje, da zvršilo s prisilno osnovo zastavne pravice po vknjižbi zastavne pravice treba ustaviti prav tako, kakor vsako drugo zvršilo. G. pisatelj koncem spisa sam kliče: »audiatur et altera pars« in naj se v nastópnih vrsticah čuje odmev temu klicu.

Trditve g. pisatelja zadevajo se ob vprašanje pristojnosti in to je tisto, kar tvori, da je vprašanje praktično važno. Če je zemljiškoknjižno sodišče isto, kakor zvršilno sodišče, potem stvar nima tolikega pomena, ali dovoli izbris izvrševalni ali pa zemljiškoknjižni sodnik istega sodišča. Dru-